

**Uluslararası
Allâme Tabâtabâi
Kongresi**

**Büyük Müfessir, Amel Ehli Arif,
İlâhî Bir Bilge**

**Ayetullah Allâme
Seyyid Muhammed
Hüseyin Tabâtabâî**

**Kongre Sekreterliği
Bahar / 2023**

Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin Hayatı

Hazırlayan ve Düzenleyen:

Muhammed Bâkır Horasânî (Allâme Tabâtabâî Uluslararası Kongresi
Genel Sekreteri)

İlmî Denetleme:

Hüccetü'l İslam ve'l Müslimin Dr. Ebû'l-Hasan Gaffârî

Çeviri: Hasan Bedel

Tasarım ve Sayfa Düzeni:

İslâmî Hikmet Yayınları

Yıl:

Bahar / 2023

≡ Contents

Giriş	4
Doğum	5
Eğitim	7
Necef Yılları	9
Tebriz'e Dönüş	11
Kum'a Giriş	13
Henry Corbin ile Mülakat	17
Yenilikler	19
Kültürel Hizmetler	21
Telifler ve Eserler	22
Öğrenciler	26
Allâme; Kapsayıcı Bir Düşünür:	28
Vefat	30

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

Bakara/ 269

III Giriş

Büyük müfessir ve emsaline az rastlanır bir filozof olan Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâi hiç şüphesiz çağdaş İslam dünyasının öncülerinden ve entelektüel seçkinlerinden biri olarak bilinmektedir. Onlarca yıllık çalışma, öğretim, araştırma ve yazarlığı sırasında, birçoğu ilim havzaları ve üniversitelerin ilmi mihenk taşları olacak nice öğrenciyi eğitip yetiştirirken; bir yandan da çok sayıda eser kaleme alarak, yenilikleri, inisiyatifleri ve ihtiraları ile İslam ilimlerinin ufkunu genişletmiş ve kapasitesinin gücünü ortaya koymuştur.

Bu büyük filozof, oldukça kıymetli el-Mizân tefsirini yazarak Kur'an-ı Kerim'in tefsiri alanında da yeni bir sayfa açmıştır. İşte bu tefsirin kapsayıcılığı ve yöntemi birçok araştırmacının kendilerinin bu alanda ne kadar eksik olduklarını görmesini sağlamıştır. Aslına bakacak olunursa el-Mizân tefsiri, tefsir tar-

ihinde bir dönüm noktası olarak da kabul görür; çünkü onda çeşitli birçok ilmî meselenin farklı boyutlarda incelendiği göze çarpmaktadır.

Allâme Tabâtabâî vahiy öğretilerini ve delilleri yerinde kullanarak, irfan ve Kur'an arasında bağlantı kurarak yeni bir İslam felsefesi akımı oluşturmayı başarmış; bu şekilde rakip ve gayri İslamî felsefî akımlar karşısında ön plana güzelce çıkmıştı. Bu nedenle, Allâme'nin bu metodunu kesinlikle modern çağda İslamî hikmetin dirilişi olarak adlandırabiliriz. İslamî hikmet ve aklî ilimlerin cevherini ortaya çıkarmasıyla bu büyük cazibeyi billurlaştırmayı bilmiş; düşünürleri ve oryantalistleri kendi etrafına çekmek, sahih İslam öğretilerini akılcı bir anlatımla, ilâhî bir mizaçla, dersler, tartışmalar ve fikir alışverişleri düzenleyerek anlatmış, yaymış ve teşvik etmiştir.

Şüphesiz bu büyük âlim ve müfessirin ilmî ve ahlâkî niteliğinin, sarsılmaz bilgisinin, teşebbüslerinin, yeniliklerinin, hizmetlerinin, eserlerinin ve ileri düşüncelerinin bilinmesi; İslam dünyasının büyük âlim ve aydınlarının tanıtılmasında etkili ve yerinde bir ölçü olacaktır.

Doğum

Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, hicrî kamerî 29 Zilhicce 1321 (miladî 17 Mart 1903 / şemsî 26 İsfend 1281)

perşembe günü her zaman dindarlığı, bilgisi ve zarafeti ile tanınan ünlü seyyid ailelerinden birisi olan soylu ‘Tabâtabâi’ ailesinde Tebriz’de dünyaya geldi. Babası onun adını Seyyid Muhammed Hüseyin koydu. Doğumu Meşrutiyet Hareketi’ne rastlar; Azerbaycan ve özellikle Tebriz şehri o dönemde önemli ve etkili bir siyasî merkez olarak kabul edilirdi. Seyyid Muhammed Hüseyin, beş yaşında annesini, dokuz yaşında da babasını kaybetmiş ve küçük erkek kardeşiyle birlikte; Seyyid Muhammed Hasan Bey yani babasının vasisinin vesayeti altına girmişlerdir. Allâme'nin kendisi bu dönem hakkında şöyle yazar:

1903 yılında Tebriz’de âlim bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldim. Annemi beş yaşında, babamı da dokuz yaşında kaybettim. Her insan hayatında acı ve tatlı şeylerle karşılaşır. Ben ise hayatımın büyük bir dönemini yetim olarak geçirdim ve bir yetimin acısını tüm kalbimle hissedip idrak ettim.

Seyyid Muhammed Hüseyin ilkokul eğitimine 1911 senesinde yani 8-9 yaşlarından itibaren başladı ve 1917 yılına kadar Kur’an-ı Kerim, Sadî-i Şîrâzî’nin Gülistân ve Buştân, Nisâbü’s-sıbyân, Tarih-i Mu’cem ve o dönemin diğer yaygın kitaplarını okudu. Allâme konuyla ilgili şunları yazmıştır:

Babamın vefatından kısa bir süre sonra mektebe, daha sonra da bir okula gönderildik ve nihayetinde eve gelen özel bir muallimin eline emanet edildik. İşte bu sayede Farsça ve ilkokul eğitimi ile meşgul olma-

ya başladık. Bu neredeyse altı yıl sürdü. O günlerde ilkokullar için belirli bir müfredat ve eğitim programı yoktu.

Çok net hatırlıyorum; 1911 ile 1917 yılları arasında, eğitimle meşgul olduğum zamanlarda, genellikle her şeyden önce okutulan Kur'an-ı Kerim'i ve Sadî-i Şîrâzî'nin Gülistân ve Bustân'ını, Nisâb'ı, Ahlâk-ı Mûsavver'i, Enver-i Süheylî'yi, Tarih-i Mû'cem'i, Mûnşîât-ı Emir Nizâm'ı ve İrşâdû'l Hisâb'ı okuyup bitirmiştım.

≡ Eğitim

1918'de dinî medreseye geçerek 1925 yılına kadar Arap edebiyatı, fıkıh ve seviye dersinin esasları ile mantık, teoloji ve felsefe kitaplarını okuyan Allâme aynı zamanda, akrabası olan Mirzâ Ali Nakî'den de hat ve güzel yazı sanatını öğrendi.

Onun kullandığı neşâ'lik ve şikeşte hat yazısı, o zamanın hat ustalarının en güzel ve en belâgatlı hatlarından biriydi. Her ne kadar ömrünün son zamanlarında yorgunluktan ve elindeki titremeden dolayı hattı bozulsada dahi ancak satırlara yazılan cümleler, bu sanatta bir ustadan söz ediyordu. Kendisi bu konu hakkında şöyle diyordu:

Gençlik zamanından kalma bazı yazılar var ki onlara baktığımda bu benim yazım mı diye hayretler içerisinde kalıyorum!?

Öte yandan Allâme, Tebriz'deki eğitimi hakkında şunları yazıyordu:

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin Hayatı

1919 yılında dinî ilimler ve Arapça eğitimi almaya başladım ve 1926 yılına kadar metin okuma ile uğraştım. Bu yedi yıl zarfı içerisinde sarf alanında Emsîle, Sarf-ı Mîr ve Tasrîf'i, nahivde Evâmîl, Nemuzec, Samediye, Sûyutî, Câmî, Mûğnî'yi, beyân dersinde el-Mutavvel kitabını, fıkıhta Şerh-i Lû'me, Mekâsîb, usulde Muallim, Kavânîn, Resâil, Kifâye, mantıkta Kûbra, Hâşiye, Şerh-i Şemsîyye, felsefede Şerhû'l İşârât, kelimada Keşfû'l Murâd'ı okudum. İşte bu şekilde metin derslerini bitirmiş oldum. Elbette henüz felsefe ve irfân için daha yolum vardı. Tabi eğitimimin başında, sadece sarf ve nahiv ile ilgilendiğim için tahsilime devam etmekle ilgili çok da hevesim yoktu. Zaten bu yüzden okuduğum her şeyi anlamadım ve bu şekilde dört yıl geçirdim. Ondan sonra, Allah'ın lütfu ve inayeti beni yakaladı ve değiştirdi. Artık kendimde tahsilimi kemale erdirmek için bir teveccüh ve heyecan hissetmeye başlamıştım. Öyle ki, o günden itibaren neredeyse on yedi yıl süren öğreniminin sonuna değin, eğitim ve düşünme konusunda hiçbir zaman yorulmadım ve cesaretim kırılmadı. Öyle bir hale bürünmüştüm ki dünyanın çirkinliğini ve güzelliğini unuttum gitti, acı ve tatlı olayları bir tutmaya başladım, çevremde ilim ehli olmayanlar dışında herkesi tasfiye ettim. Yemek, uyku ve hayatın diğer gereksinimleri için lazım olan asgarî miktarla yetindim ve geri kalanımı ders çalışmaya harcadım. Özellikle bahar ve yaz aylarında, geceyi gün doğumuna kadar çalışarak geçirdiğim ve hep yarınki dersi bir önceki gece çalıştığım zamanlar

çok oldu. Herhangi bir sorunum varsa çözerdim ve sınıfa geldiğimde zaten öğretmenin ne söylediğinin farkındaydım ve öğretime hiçbir zaman soru veya yapamadığım bir şey getirmedim..

≡ Necef Yılları

Allâme Tabâtabâî kardeşi Seyyid Muhammed Hasan ile 1925 senesinde eğitimine devam etmek için Necef-i Eşref'e gittiler ve 1935 senesine kadar yani tam on sene burada ilim tahsil ettiler. Burada geçirdikleri yıllarda; Kumpânî adıyla tanınan Ayetullah Şeyh Muhammed Hüseyin Garevî İsfehânî, Ayetullah Mirza-i Nâinî, Ayetullah Seyyid Ebû'l-Hasan-i İsfehânî, Ayetullah Seyyid Muhammed Hücet Kûhkemereî, Ayetullah Seyyid Hüseyin Bâdkubeî, Ayetullah Seyyid Ebû'l-Kasım Hansârî, Ayetullah Hacı Mirza Ali İrevânî, Ayetullah Mirza Ali Asger Melikî, Ayetullah Seyyid Muhammed Hücet, Merhum Seyyid Abdulgaffâr Mâzenderânî ve nihayetinde büyük arif Ayetullah Seyyid Ali Gâzî Tabâtabâî'nin öğrencileri oldular.

Allâme Tabâtabâî Necef'te bulunduğu dönem için şunları not düşmüştür:

1925 yılında tahsilimi tamamlamak için Necef'e gittim ve merhum Ayetullah Şeyh Muhammed Hüseyin İsfehânî'nin derslerine katıldım. Yaklaşık altı sene süren özel alan uzmanlığı usul dersleri ve dört sene de alan uzmanlığı fıkıh derslerini kendilerinden aldım.

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin Hayatı

Aynı şekilde sekiz sene Ayetullah Nâinî'nin fıkıh derslerine iştirak ettim ve yine kendilerinden bir dönem usul dersleri aldım. Bu dönem içerisinde merhum Ayetullah Seyyid Ebûl-Hasan-i İsfehânî'nin yanında yine alan uzmanlığı fıkıh dersleri gördüm.

Ricâl ilmini öğrenmek için merhum Ayetullah Hüccet Kûhkemereî'den konuyla alakalı tüm dersleri aldım. Felsefede de dönemin büyük filozof ve bilgesi olarak tanınan merhum Seyyid Hüseyin Bâdkubeî'den bu ilimleri öğrenmeyi başardım. Bu büyük insanın yanında öğrencilik yaptığım altı yıllık zaman zarfında Sebzevârî'nin manzumesini, Molla Sadrâ'nın Esfâr ve Meşâir'ini, İbn Sinâ'nın Şifâ adlı külliyyatını, Aristoteles'in Teoloji kitabını, İbn Tûrke'nin Temhid-i Kavâid ve İbn Miskeveyh'in ahlak kitabını okudum. Rahmetli Bâdkubeî, eğitimime duyduğu büyük ilgiden dolayı, beni muhakeme tarzına alıştırmak ve felsefi zevkimi güçlendirmek için bana matematik öğretmemi buyurdu. Bu büyük âlimin tavsiyesi ile de merhum Seyyid Ebû'l-Kasım Hansârî'den, muhakeme aritmetiği, astroloji, geometri ve cebir muhakemesi dersleri aldım.

Allâme Tabâtabâi, matematik ve geometri konusundaki ustalığı nedeniyle tasarım ve mimarî alanında iyi bir uzmanlığa sahipti. Nitekim Kum'daki Hüccetiye ilahiyât medresesinin plan ve tasarımı da kendisi tarafından yapılmıştı.

Allâme'nin bazı öğrencileri şöyle naklediyordu; Hüccetiye medresesinin binası oldukça küçüktü ve merhum Ayetullah

Uluslararası
Allâme Tabâtabâi
Kongresi

Hüccet, çevredeki birkaç bin metrelik araziyi satın alarak okulu genişletmeyi ve bunu yaparken de İslamî medreseler tarzında içinde birçok odası olan, sınıf, mescit, kütüphane vb. bölümleriyle geniş ve hijyenik bir alanın tasarlanıp inşa edilmesi gereken bir medrese istiyordu. Bu nedenle Tahran'dan ve diğer şehirlerden birçok mühendis çeşitli mimarî çizimler ile Ayetullah Hüccet'in yanına gelmiş ama onun tarafından bunların hiçbirisi kabul görmemişti. Son olarak Tebriz'den bir Seyyid'in gelip onun onayladığı çizimler yaptığı duyuldu. Ve o muhterem seyyid ise Merhum Ayetullah Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâi'den başkası değildi.

Felsefenin yanı sıra matematik, geometri, eski ve yeni kozmografya ve mimarlık konularında da uzmandı. Allâme Tabâtabâi, astroloji ve astronomi konusundaki ustalığını burada da konuşturmuş ve Hüccetiye Medresesi avlusunda yer alan süs havuzunun yanına öğle ve ikinci vakitlerini bulmak için kullanılan Dâire-i Hindiyye dahi yapmıştı.

≡ Tebriz'e Dönüş

Seyyid Tabâtabâi 1935 yılında Nəcəfte on yıl kaldıktan sonra ekonomik koşulların zorlaşması nedeniyle Tebriz'e döndü ve bundan sonraki on yılını Tebriz'in Şâdâbâd bölgesinde çiftçilik yaparak ve arazilerini ıslah ederek geçirdi.

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah
Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâi'nin Hayatı

Allâme bu zaman zarfında bir taraftan mütalaa ve araştırmalarını sürdürürken; bir yandan da tarımla uğraşüyor, su kanalları açıyor, bağ ve bahçeleri ıslah ediyor, verimsiz ağaçları güçlendiriyordu. Seyyid Muhammed Hüseyin tarım ve ziraât konusunda da çok iyi bilgi ve beceriye sahipti hatta zamanın ötesinde imkânları kullanıyordu; öyle ki su seviyesini ve her ağaca ne kadar su ulaşması gerektiğini doğru bir şekilde hesaplayıp taksim ediyordu.

Allâme'nin oğlu Şâdâbâd'da geçirdiği dönemle ilgili şunları söylüyordu:

Babamın yıl boyunca sürekli işlerle meşgul olduğunu çok iyi hatırlıyorum. Soğuk havalarda, mevsim yağmurlarının çok olduğu veya kar yağdığı sırasında elinde şemsiye ile veyahut üzerinde aldığı deri veya yünden bir elbise ile çalıştığını çok gördüm. Bu onun için oldukça normal bir durumdu.

Tebriz'in Şâdâbâd kasabasında on yıl boyunca bulunduğum sürede sürekli faaldi; su kanalları kazıyor, harap olan bahçeleri düzenliyor, toprağı yeniliyor, ağaçların bakımını yapıyor ve aynı zamanda birçok yeni bağ ve bahçe inşa ediyordu. Yazları ailemiz kalabilsin diye köyün içine bir yazlık ev dahi inşa etmişti ve evin bodrum katına modern tarzda bir banyo bile yapmıştı.

Allâme döneminde modern tarzda bireysel banyoların henüz yapılmadığı ve alışlagelmiş bir şey olmadığı söylenirken

Allâme Tabâtabâî, uzmanlığıyla oldukça kullanışlı bir banyo ve kişisel duş alanı yapmıştı.

Bu dönemde Şâdâbâd halkının dertlerine de kayıtsız kalmamış, elinden geldiğince ihtiyaç sahiplerini gözeterek halkın sıkıntılarını çözmüş ve hatta bu amaçla Karzû'l-Hasene olarak adlandırılan bir fon kurarak ihtiyaç sahiplerine borç vermiştir.

Aslında Allâme'nin Şâdâbâd'daki on yıllık varlığı, zamanının çoğunu tarım ve bahçecilik alanında çalışarak ve okuyarak geçirmesine izin vermiş ama yine de Necef-i Eşrefteki üstatlarından ve ilmîye medreselerinden öğrendiği bilgileri incelemek, düzenlemek ve tasnif etmek için de kendine zaman ayırmıştı. Hatta Merhum Seyyid Ahmed Gâzî Tabâtabâî'nin derslerine dahi katılmıştı.

≡ Kum'a Giriş

Allâme Tabâtabâî'nin kişilik ve karakterinde oldukça özel ve dikkat çekici bir halet-i ruhiye vardı; ilmî kavrayış, ahlâk ve irfanî davranış, teheccüd, züht ve ibadet. O tarım ve bahçecilikte aynı bir uzman gibi hareket ediyor ve tüm bunların yanı sıra, at biniciliği konusunda da oldukça mahir ve yetenekli olduğunu gösteriyordu.

Allâme'nin Tebriz'de bulunduğu dönem, İran'ın ve özellikle Azerbaycan'ın en sıkıntılı ve çalkantılı dönemlerinden biri olan

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah
Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin Hayatı

Rıza Han'ın din adamlarına karşı katı tutumu ve din karşıtı siyasetiyle paralellik gösteriyordu. Bu dönemde Azerbaycan'da komünist, marksist ve materyalist fikirler Sovyet ajanlar ve orada eğitim görmüş kimseler tarafından güçlü bir şekilde destekleniyordu. Önce Adalet Partisi'ni, ardından Tûdeh Komünist Partisi'ni kurarak yoğun bir propagandaya giriştiler, halkın içinde bulunduğu kaotik durumu ve yoksulluğu istismar ederek adalet ve eşitlik sloganıyla taraftar kazandılar. Daha sonra Sovyet yanlılarının bir kısmının Azerbaycan Demokrat Partisi'ni kurmasıyla askerî faaliyetlere giriştiler. Bir kısım halkı öldürdükten sonra birer birer Azerbaycan şehirlerini ele geçirerek Azerbaycan'ı ayırmayı ve hükümet kurmayı sağladılar. Bu şom ve uğursuz amaç uğruna Sovyet yöneticileri onlara silah, mühimmat ve para göndererek birçok insanı silahlandırmış ve bu cereyan 1945 ve 1946 yıllarında Zencân, Doğu-Batı Azerbaycan ve Erdebil'i İran'ın merkezi hükümetinden ayırmayı başarmıştı.

Bir yandan Sovyetler Birliği'ne bağlı olanların yoğun propagandası, diğer yandan Rıza Han'ın din karşıtı siyaset ve tutumu birçok kişinin onların propagandasından etkilenmesine neden oldu. Tutarlılık eksikliği, otoriter ve güçlü yönetim noksanlığı nedeniyle, âlimler ve bilgeler için hayat her geçen gün daha da zorlaşıyor. Dolayısıyla Allâme ve kardeşi de diğer âlimler

gibi bu dönemde iktidardaki siyasetçilerin ve Demokrat Parti taraftarlarının zulmünden kurtulamamış ve Tûdeh Partisi ile Demokrat Parti bu iki kardeşin de faaliyetlerini engellemiştir.

Öldürülme riskinin bile bulunduğunu, Tûdeh Partisi'nin korku yaratarak ve birçok büyük şahsiyeti öldürerek bölgeyi ele geçirme planının olduğunu, aynı zamanda bölgedeki bir grup âlimleri de öldürmeyi planladıklarını, bu nedenle Allâme Tabâtabâi'nin bu saldırılar nedeniyle Tebriz'den ayrılıp Kum'a gitmeyi uygun gördüğünü söyleyebiliriz.

Allâme Tabâtabâi bu dönem hakkında şunları söylüyor:

1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın ateşi yatışmaya, işgalci müttefikler İran'ı birer birer tahliye etmeye başlamıştı ama Azerbaycan bölgesinde kalan Sovyet kuvvetleri hariç. Sonrasında ise Azerbaycan bölgesini kendi adamlarına teslim ederek görünüşte işgallerine son verdiler. Azerbaycan demokratik akımın hâkimiyetinde olduğu bir yıl boyunca bölge güvensizlik, cinayet ve yağmacılığa maruz kalmıştı, ben de kurulu düzenimi bozup Kum gibi bir ilim merkezine taşınmaya karar verdim. Bu konuda Kur'an'dan istihare açma ihtiyacı duydum.

هٰذَاكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا

“İşte o durumda velilik (koruyuculuk) yalnız hak olan Allah'a mahsustur. O'nun vereceği sevap da daha hayırlıdır, sonuç da daha hayırlıdır. (Öyle durumlarda insanı yalnız gerçek kudret sâhibi olan Allah koruyup kurtarabilir.)” Kehf / 44

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah
Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâi'nin Hayatı

Ve böylece bu ayet-i kerime vesilesi ile 1946 yılında asıl memleketimden ayrılarak Kum bölgesine taşındım, bu şehirdeki hayatımı genişlettim ve bilimsel çalışmalarına devam ettim.”

Allâme'nin oğlu Kum şehriyle ilgili şunları söylüyor:
1946 yılının mart ayında Kum şehrine girdik, önce Kum'da yaşayan ve dinî ilimler okuyan bir akrabamızın evine yerleştik. Ama çok geçmeden Yehçalgâzî sokağında din adamlarından birinin evinde perde takılarak ayrılabilen iki parçalı bir oda kiraladık, bu iki oda yaklaşık 20 metrekareydi.

Allâme önce Kum'da Mekâsib derslerine, ardından hukuk ve usulde uzmanlık derslerine başladı. Fakat tefsir ve felsefe konularının, fıkıh ve usulden farklı olarak pek rağbet görmediğini fark edince ve toplumda özellikle eğitimliler arasında ateist düşüncelerin her geçen gün yayıldığına ikna olunca öğretim programını değiştirerek tefsir ve felsefe öğretmeye yöneldi.

Felsefe ve tefsir dersi, çok sayıda ilgili kişinin katılımıyla oldukça hareketli ve bereketli geçti. Bir süre sonra bazı büyük âlimlerin kararıyla Esfâr dersi sonlandırıldı ve Allâme İlahiyât-ı Şifâ'yı öğretmeye başladı. Bu arada Allâme, Esfâr için gece dersleri düzenlemeye karar verdi. Bu dersler haftanın iki gecesi öğrencilerin evlerinde gerçekleştirilen ve az sayıda ama düzenli katılan öğrencilerin katıldığı etkinlik şeklindeydi. Elbette bu derslerin içeriği çoğunlukla felsefede alan uzmanlığıydı.

Allâme Tabâtabâi'nin derse girmeden önce ön çalışmaya dikkat etmesi, öğrencilerinde de daha dakik olmasına ve araştırma ruhuna kavuşmasına neden oldu. Allâme hiçbir şekilde ilmî ve akademik rütbesiyle asla övünmedi, eğitim ve bilgi vermede ise katiyen cimri olmadı, talebelerin çokluğu ve azlığı onun öğretisini ve açıklamalarını etkilemedi.

Henry Corbin ile Mülakat

Allâme'nin Kum şehrinde yaşadığı sırasında vuku bulan olaylar arasında Sorbonne Üniversitesi Profesörü Henry Corbin'in Fransa'dan İran'a gelişi ve Allâme Tabâtabâi ile Kum ve Tahran'da buluşması da yer alır.

Corbin İran'a geldiğinde birçok İranlı profesörle iletişim kurdu ancak onun ilgisi 'entelektüel' olarak bilinen kişilerle değil, daha çok İran edebiyatı, sanatı ve felsefesiyle uğraşan profesörlerle iletişim yönündeydi. Corbin bir Heidegger felsefecisiydi; cevapsız sorularına yanıt bulmak için yıllarca dolaşmış durmuş ve nihayetinde soluğu İran'da almıştı. Cevapsız sorularına da Şii felsefesinin yorumcusu Allâme Tabâtabâi'nin huzurunda cevap bulmuştu.

Allâme ve Corbin'in buluşmaları o dönemde önemli bir felsefî çevrenin oluşmasına yol açmıştır. Tahran Felsefe Dairesi'nin toplantıları, ilahî felsefeye hayran olan hukukçulardan

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah
Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâi'nin Hayatı

Ahmed Zûlmece'd Tabâtabâi'nin evinde Allâme Tabâtabâi ve Corbin'in buluşmasıyla başladı.

Tahran'ın kuzeyinde uzun süre yapılan bu toplantılarda çağdaş İran'ın pek çok felsefe ve teoloji profesörü hazır bulundu. Burada Şîî felsefesiyle ilgili geniş ve kapsamlı tartışmalar yaşandı, Corbin, diğerleriyle birlikte Allâme Tabâtabâi'nin huzurunda felsefe eğitimi ve derin felsefî tartışmalarla meşgul oldu. Corbin, Allâme'nin kendisine kesin ve ikna edici cevaplar verdiğini hep söylemişti.

Allâme ile Corbin bilgide yorum ve tefsirin rolüne sık sık vurgu yapıyorlardı. Zaten Allâme Tabâtabâi, yorum olmadan gerçek maneviyatın imkânsız olduğuna inanıyordu ve bu ortak nokta bu iki filozofun birbirleriyle daha rahat konuşabilmelerini sağlıyordu. Allâme Tabâtabâi ile iletişim, Corbin'in yaşamındaki en önemli olaylardan biriydi. Çünkü Allâme gibi insanların ilahî hikmet ve bilgeliğin temsilcileri olduğuna inanıyordu. Kadim İran'dan günümüze kadar İran'da bilgelik ışığı asla sönmemiştir diyordu Fransız filozof.

Corbin'e göre İran düşüncesi, manevî bir dünya gibi, sınırlı bir ulusal tavrın ötesine geçen bir mirasın koruyucusu ve himaye edicisiydi. Bu topraklar başka diyarlardan gelen misafir ve ziyaretçilerin kabul edildiği ve ağırlandığı yerd. Corbin, İran'ın İslam bilgeliğinin ölümsüz bir bilgelik olduğuna derin-

den inanıyordu ve her zaman “İran ruhunun ölümsüz gücünden” söz ediyordu.

Yenilikler

Allâme Tabâtabâî, Kum'da onlarca yıl boyunca eğitimlik, araştırma ve yazarlık yaptığı süre içerisinde birçok kıymetli öğrenci yetiştirmenin yanı sıra, İslam felsefesinin ve Kur'an-ı Kerim'in tefsir ve yorumunun gelişimine de büyük katkılarda bulundu. O sadece İslâmî hikmetin bir muallimi ve istinatgâhı değil, aynı zamanda Meşşâî, İşrâkî ve Müteâlî felsefesine de tam bir hâkimiyetle yenilik ve tahavvül getirmişti. Bu girişimleri öte yandan ontoloji, epistemoloji, antropoloji, teoloji, metodoloji vb. alanlarda da görülebilir:

a- İtibariyat ve Hakikatler Teorisi; Allâme Tabâtabâî'nin en ünlü ve etkili girişimlerinden birisidir. Ontoloji, epistemoloji, ahlâk, farklı felsefi açlar vb. konularda önemli sonuçları olan ve İslam beşerî bilimlerinin ihyasında etki ve rolü uzmanlar tarafından vurgulanmış ve üzerinde görüş birliğine varılmıştır.

b- Ontoloji; Allâme'nin ontoloji konularında aşağıdakiler dahil birçok yeniliği vardır:

- » Asâlet-i vakıyyet
- » Felsefî konularda Burhân-ı Limmî'nin olasılığı
- » Basitetû'l Hakikat kuramı

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah
Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin Hayatı

- » Zorla yaptırılan bir eylem ile isteyerek yapılan eylemlerinin esaslı bir farkının olmaması kuramı
- » Platon'un İdealar teorisine dair şahsi görüşü
- » Kuvve ve fiil konusunu sabit ve değişken olarak ele alması
- » Hareket-i Cevherî kuramını ve eylem içerisinde yeni bir eylemin doğuşu
- » Makûle-i eyn'in makûle-i vaz'a geri dönüşmesi.

c) Teoloji; Allâme'nin ilahiyât alanında bazı girişimleri vardır; bunlardan bazıları şunlardır:

- » Yüce Allah'ın sınırlandırılmadan beri olması
- » Sıddıkîn burhanı ilkesine dayanarak vakiiyetin devr ve tetsül gerek kalmadan izahı
- » Allah Teala'nın zâtî irade ve zatî kudretine dair farklı bir yorum
- » Rubûbiyet tevhidinde dair alışılmışın dışında bir yorum.

d) Epistemoloji; Allâme Tabâtabâi epistemoloji alanında yeni konu ve meseleleri gündeme getirmiştir; bunların arasında aşağıdakiler sayılabilir:

- » Duyusal iletişim teorisi
- » Felsefî realizm sorununun farklı bir yorumu.

e) Antropoloji; Allâme'nin antropoloji alanında yenilikçi görüşleri vardır ve istihdam teorisi bu alandaki en popüler teorilerden biri olarak kabul edilmektedir.

f) Metodoloji: felsefî ve aklî konularda ispat yönteminin yeniden canlandırılması ve felsefî konularda tasavvufî, teolojik, şiirsel önermeler vb. kullanılmasından kaçınılması da bu alanda Allâme Tabâtabâî'nin girişimlerinden biridir.

≡ Kültürel Hizmetler

Allâme'nin Kum'daki yaşantısı sırasında kültürel faaliyetleri ve hizmetlerine de sık sık tanık olduk. Bunlardan bazılarını kısaca şöyle sıralayabiliriz:

- » Yeni bir tefsir yöntemi oluşturmak; tamamen ıslahatçı ve yenilikçi olan bu yöntem Kur'an'ın Kur'an'a yorumlanması şeklinde olmuştur.
- » Felsefî ve entelektüel düşüncüyü yayıp terviç etmesi.
- » Ehl-i Beyt'e (as) ait olan eserlerin yayımlanma çabaları; bu bağlamda Bihârû'l Envâr'ın yayımı onun denetiminde yapılmıştır.
- » Röportaj ve yazışmalar yoluyla Şîî düşüncesini beynelmilel sahaya yaymak.
- » Medrese ve üniversitelerin arasında yer alan çok sayıda nitelikli öğrenci yetiştirerek onları bilimsel ve entelektüel camiada öne çıkarmak.
- » Fikrî konularda bir özgürlük dalgası yaratmak.
- » Dünyanın önde gelen bilimsel şahsiyetleriyle iletişim kurmak; Fransız Sorbonne Üniversitesi'nde eğitmen olan Pro-

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah
Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin Hayatı

fesör Henry Corbin ile çok sayıda toplantı düzenlenmesinin yanı sıra Amerikan Colgate Üniversitesi üstatlarından bilim adamı Prof. Dr. Kenneth Morgan ile Batı felsefeleri hakkında bir konuşma planı.

- » Bidâyetü'l Hikme ve Nihâyetü'l Hikme adlı felsefe eğitim kitaplarının kaleme alınması ve bu şeklide farklı düzeylerde öğretim için uygun ders kitaplarının derlenmesi.
- » İslam felsefesini tanıtmak ve önde gelen profesörlerle buluşup konuşmak için Tahran ve ülkenin diğer bölgelerine çok sayıda gezi düzenlenmesi.
- » Çağın ihtiyaçlarına dikkat etmek ve şüphelere yanıt vermek; İslam'da kadın hakları, kölelik gibi konuların ele alınması; İslam ve özgürlük, İslam'ın sosyal ve politik sistemi, Şiiliğin tanıtılması ve diğer yeni teolojik konular.
- » Dinin akıl ve bilimle uyumluluğuna dikkat çekmek.

≡ Telifler ve Eserler

Allâme Tabâtabâî birbirinden kıymetli eserler yazmıştır; ama bunların arasında iki önemli bilimsel eseri vardır ki diğer eserlerine göre daha fazla ilgi görmüştür:

1. el-Mizân Tefsiri, Bu eser Arapça olarak 20 cilt halinde yazılmış ve başta Farsça dâhil birçok dile de çevrilmiştir. el-Mizân, çok az araştırmacının kendisini yeterli gördüğü temel meselelerle birlikte çeşitli konuları içermektedir. Yöntemi

Kur'an ayetlerinin diğer ayetlerin yardımıyla yorumlanması olup, Peygamber ve masum imamların hadislerine de ciddi önem verilmiştir. Bu metot, tefsir tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu yorumlamada felsefî, teolojik, mantıksal, sosyal, siyasal, ahlâkî, eğitimsel ve edebî konularda birçok inceleme bulunmaktadır.

Şehit Ayetullah Murtaza Mutahhârî bu tefsirle ilgili şunları söyler:

“el-Mizân, İslam'ın başlangıcından günümüze kadar Şîi ve Sünnîler arasında yazılan en güzel tefsirdir. Bu tefsir tamamıyla düşünülmüş ve yazılmamıştır ve içeriğinin çoğu esrarengiz ve doğüstü ilhâmlardan gelmektedir. İslamî ve dinî konularda çözüm anahtarının el-Mizân Tefsiri'nde bulunmadığı bir problemle karşılaşmadım. Ne aradıysam onda buldum.”

2. Felsefe'nin Temelleri ve Realizm Metodu; Bu kitap 14 felsefî makale içermektedir. 40'lı ve 50'li yıllarda yazılmış ve seçkin öğrencisi Üstad Ayetullah Murtaza Mutahhârî tarafından karşılaştırmalı felsefe yaklaşımıyla anlatılmıştır. Bu kitap, felsefî konuların İslam felsefesi yaklaşımlarına ve yeni Batı felsefesine göre araştırıldığı ilk ve en önemli kitaplardan birisidir.

Adı geçen iki eserin yanı sıra Allâme'nin diğer eserlerinden bazıları şunlardır:

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilgi ve arif Ayetullah Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin Hayatı

a- Necef'te ve Arap dilinde yazılmış eserler:

- »» Risâletû fi'l-Burhân
- »» Risâletû Muğâlete
- »» Risâletû fi'l-Tahlîl
- »» Risâletû fi't-Terkîb
- »» Risâletû fi'l-İtibârîyât
- »» Risâletû fi'n-Nûbuvvât ve'l-Menâmât

b- Tebriz'de yazılmış eserler:

- »» Risâle der İsbât-i Zât
- »» Risâle der Esmâ ve Sifât
- »» Risâle der Ef'al
- »» Risâle der Vesâit Miyân-i Hûdâ ve İnsân
- »» Risâle-yi İnsân Kable'd-Dünyâ
- »» Risâle-yi İnsân fi'd-Dünyâ
- »» Risâle-yi İnsân bade'd-Dünyâ
- »» Risâle der Velâyet
- »» Risâle der Nûbuvvat
- »» Silsile-yi İnsâb-i Tabâtabâiyân-i Azerbâycân

c- Kum'da yazılan eserler:

- »» el-Mizân fi't-Tefsiri'l-Kur'ân
- »» Mebde ve Meâd Risalesi
- »» Kifâyetû'l Usûl Haşiyesi
- »» Sünen-i Nebî; Bu kitabın notları Necef'te yazılmış ve Kum'da

Uluslararası
Allâme Tabâtâbâi
Kongresi

düzenlenmiş ve sonrasında tercüme edilmiştir.

- » İslam'da Şia; Bu kitap farklı dillere çevrilip basılmıştır.
- » İslam'da Kur'ân
- » Bidâyetü'l Hikme; özet ve akılcı bir felsefe eğitim kitabıdır.
- » Nihâyetü'l Hikme; Bidâye'nin üzerinde bir çalışma olup Allâme'nin girişimlerini, yeniliklerini ve en son felsefi görüşlerini içerir.
- » Esfâr Haşiyesi
- » Felsefe'nin Temelleri ve Realizm Metodu
- » Risâle-yi Kuvve ve fi'l
- » Ali (as) ve İlâhî Felsefe
- » Vahiy veya Gizemli Bilinç
- » Bihârü'l Envâr'ın bazı ciltlerine şerhler
- » İslâm Hükümeti Risalesi
- » Risâle-yi der Vesâit
- » Usûl-i Kâfi Şerhi
- » Şeyh Ensârî Mekâsibi Haşiyesi
- » İslâm'da Siyaset ve Yönetim Kuramı
- » Aşk Risalesi

Bahsedilen bu eserlerin dışında birçok risale, mektup ve diğer eserler de Allâme'den bize birer yadigâr olarak kalmıştır

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah
Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtâbâi'nin Hayatı

Öğrenciler

Allâme Tabâtabâî'nin bilgi dağarcığı ve yetenekleri sayesinde birçok kişi aynı pervanelerin mumum etrafını sarması gibi onun bilgi ve birikiminden faydalanmak için etrafını sarmasına neden olmuştu.

Çağdaş dönemde onun kadar öğrenci yetiştirmeyi başaran çok az kişinin bulunduğunu söylemek sanırsız ki hiç de yanlış olmaz ve üstelik bu kimselerin çoğu da alanının mütehasısı olması nedeniyle üniversite ve medreselerde sık sık adlarından söz ettirmeyi başarmışlardır.

Bu öğrencilerden bazılarının isimlerini şöyle sıralayabiliriz:

- » Ayetullah Şehit Murtaza Mutahharî
- » Ayetullah Şehit Dr. Seyyid Muhammed Hüseyin Behiştî
- » Ayetullah Şehit Dr. Muhammed Müfettih
- » Ayetullah Şehit Dr. Muhammed Cevâd Bâhûner
- » Ayetullah Şehit Ali Kuddûsî
- » Ayetullah (İmam) Seyyid Musa Sadr
- » Ayetullah Seyyid Celâleddin Aştîyânî
- » Ayetullah Abdullah Cevâdî Amulî
- » Ayetullah Ca'fer Subhânî
- » Ayetullah Nâsır Mekârim Şîrâzî
- » Ayetullah Hüseyin Nurî Hamedânî
- » Ayetullah Hüseyin Mezâhir

- » Ayetullah Muhammed Takî Misbâh Yezdî
- » Ayetullah Hasan Hasanzâde Amulî
- » Ayetullah İbrahim Eminî
- » Ayetullah Seyyid Abdulkerim Musevî Erdebilî
- » Ayetullah Seyyid Muhammed Hüseyin Hüseyinî Tehrânî
- » Ayetullah Hüseyin Ali Muntazerî
- » Ayetullah Abbas İzedî
- » Ayetullah Yahya Ensârî Şirâzî
- » Ayetullah Muhammed Muhammedî Geylânî
- » Ayetullah Ali Saadetperver
- » Ayetullah Müslim Melekûtî
- » Ayetullah Ali Ekber Mes'ûdî Humeynî
- » Ayetullah Hüseyin Şebzendedâr Cehremî
- » Ayetullah Seyyid Muhammed Bakîr Ebtehî
- » Ayetullah Seyyid Mehdi Ruhânî Kummî
- » Ayetullah Mirzâ Ali Ahmedî Miyâncî
- » Ayetullah Ebutâlib Teclil
- » Ayetullah Seyyid Murtaza Cezâirî
- » Hücetü'l İslam Dr. Ahmed Ahmedî
- » Prof. Henry Corbin
- » Dr. Gulâmhüseyin İbrahimî Dinânî
- » Ayetullah Seyyid Muhammed Hüseyin Derçefî
- » Ayetullah İsmail Mûezzî

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah
Allame Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâi'nin Hayatı

- » Ayetullah Abdulhamid Şeribânî
- » Ayetullah İsmail Sayinî Zencânî
- » Ayetullah Seyyid İzzeddin Zencânî
- » Ayetullah Azizullah Huşvakt
- » Ayetullah Muhammed Mümin
- » Ayetullah Seyyid Hasan Tahirî Hurremabadî
- » Ayetullah Ebulkasım Mahcub Cehremî

» Allâme; Kapsayıcı Bir Düşünür:

Allâme Tabâtabâi'nin kapsamlı bir düşünür olarak görülmesinin nedeni; entelektüel kimliği pek çok toplumsal ve siyasal konu hakkında derin bilgiye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. O öyle bir mütefekkir ki; yaşadığı dönemin ilmî şartlarına rağmen hayatının son anına değin İslam'ın çeşitli yönlerini tanıtmak için dersler vermiş, araştırmalar yapmış, çeşitli sosyal ve siyasî alanlarda İslâmî münazara ve düşünceler ortaya koymuştur.

İlmî kavrayışının yanı sıra, çağın getirileri ve İslam dünyasında olup bitenlerin de farkındaydı; öte yandan dünyanın her yerinden İslam dinine ve Şiîliğe yöneltilen soru ve şüpheler hakkında da bilgi sahibiydi. 1940'lı yıllarda İran ve İslam ülkelerinde Marksist grupların propagandalarının yayılmasıyla birlikte fikrî ve bilimsel mücadelenin ve onların düşüncelerine

cevap vermenin temel ihtiyacını yakından müşahede etmiş, bu nedenle Şehit Mutahharî, Hairî Tehrânî, İmam Musa Sadr, Şehit Kuddusî ve İbrahim Eminî gibi sahadan bir grup ilim insanının katılımıyla bir düşünce kulübü kurmuş ve çeşitli konularda makaleler kaleme alarak şüphelerine cevap vermişlerdi. Aynı zamanda umuma açık olmayan özel toplantılar düzenleyerek Batı felsefesini tartışıyor ve yeri geldiğinde eleştiriyorlardı. Hiç şüphesiz materyalizm ve komünizmin yenilgiye uğratılması ve akabinde yıkılmasında Allâme Tabâtabâî'nin yadsınamaz bir rolü olduğu kabul edilmelidir.

Allâme Tabâtabâî oldukça eğitimli ve mütedeyyin bir şahsiyetti; Kur'anî terbiye ile ahlakı, tevazuu, takvayı, merhameti, nezaketi, Allah korkusunu, adaleti, zühdü, hayırseverliği, kanaati, temizliği, samimiyeti, şefkati ve diğer Kur'anî ve insanî erdemleri ruhunun derinliklerinde ve hayatının her alanında uygulayan bir kişiydi. Vakur ve dinginlik içerisinde dersler veriyor, bunu yaparken de sesini asla yükseltmiyordu. Kibar, ağırbaşlı ve oldukça sabırlıydı. Hayatı boyunca teheccüd ve sabah namazlarını farklı bir aşk ile eda ediyordu. Raz-û niyâz ehliydi. Kur'an-ı Kerim'i okuyup tefsir ederken rahmet, gazap ve tövbe ayetlerine geldiğinde ruhî olarak munkalip olur, halden hale girerdi. Derin derin düşünme ve kendini muhasebeye çekme Allâme'nin ahlâkî yaşamının ana sütunlarıydı. Ehl-i Beyt'e

Büyük müfessir, amel ehli, ilâhî bir bilge ve arif Ayetullah
Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin Hayatı

bağlılık ve saygı onun daimi alışkanlığıydı. Dinî toplantılara katıldığında ve hele bunlar Ehl-i Beyt'in acı ve musibetlerine dair olduğunda sanki o anı yaşıyormuş gibi gözyaşları dökerdi.

Camia-i Kebire Ziyareti ve Aşura Ziyareti'ni asla ihmal etmez; Muharrem ve Safer aylarında Aşura Ziyareti'ni her daim okurdu. Araştırma ve dersleri Ehl-i Beyt'e olan tevessülünden onu geri bırakamazdı. Eyyâm-i Fatimiye'de evinde on gün boyunca Hz. Zehra'ya (sa) yas tutar ve sürekli Hazret-i İmam Rıza'yı ziyaret ederdi. Allâme şöyle derdi:

“Bütün imamların lütfu vardı ama Hz. Rıza'nın lütfu hissedilir derecededir.”

Şehit Mutahharî konuyla alakalı şöyle der:

“Bendeniz pek çok saygın arif ve gönül ehli kimse tanıdım ama Allâme Tabâtabâi'ye olan saygım, onun Ehl-i Beyt aşığı olmasından kaynaklıydı.

≡ Vefat

Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâi hk. 1401 Şaban ayının üçüncü günü (06 Haziran 1981) Hz. İmam Rıza'yı ziyaret etmiş 22 gün sonra ise hastalığı nedeniyle Tahran'a nakledilmişti. Bir süre sonra Kum'a nakledilip evinde yatmış ve bir müddet sonra da durumunun kötüleşmesi üzerine Kum'daki Ayetullah Gûlpeygânî Hastanesi'nde bir hafta müşahede altında

kalmıştı. Ahir-i ömürlerinde ruh hali iyice değişmiş, murakabesi yoğunlaşmış ve sürekli Hafız Şirâzî'nin şu beytini okuyup ağlamıştı:

کاروان رفت و تو در خواب و بیابان در پیش
کی روی؟ ره زکه پرسى؟ چه کنى؟ چون باشى؟
Gitti kervan amma sen uykuda, önünde çöl,
Ne zaman gider, kime sorar, ne eder, nasıl olursun?^{1,2}

Nihayetinde 18 Muharrem 1402 (15 Kasım 1981) tarihinin sabah vaktinde bu yüce ve asil ruhlu âlim Hakk'a yürüdü ve ebedî istirahatgâhına doğru yola koyuldu. O dönemin bu emsalsiz şahsiyetinin mukaddes naaşı öğrencilerin, talebelerin ve iman edenlerin acıları arasında ve Ayetullah el-Uzma Hacı Seyyid Muhammed Rızâ Gûlpeygânî'nin kıldıracağı cenaze namazını ile Hazret-i Masume'nin kabri civarına defnedildi.

“Selam olsun ona, doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kaldırlacağı gün.”³

1. Divân-ı Hâfız, 458. gazel

2. Kervan göçüp gitti; sen uykudasın, önünde upuzun çöl; Nasıl gidersin? Kime yol sorarsın? Ne yaparsın? Ne olursun?!

“Bu beyitte birinci soruya cevap verilemez, ikinci soruya Ehl-i Beyt diyebilmek gerek. Üçüncüsüne salih amel diyebiliriz, dördüncüsünün de cevabını bilemeyiz” Prof. Dr. Hüseyin Hatemi

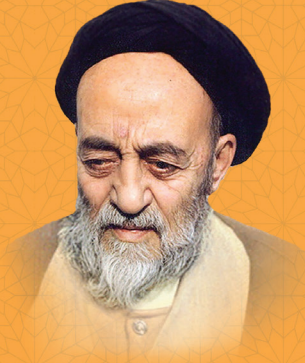
3. Meryem: 15

Ayetullah Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâi'nin aramızdan ayrılışının 40. yıl dönümü münasebetiyle

İslâmî Hikmetler Yüksek Konseyi,
Kültür Devrimi Yüksek Konseyi,
İlim Havzaları Yönetim Merkezi, Bilim,
Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı, Kültür ve
İslâmî İrşâd Bakanlığı ve bir grup
bilim - kültür kuruluşlarının
işbirliği ile düzenlenmektedir:

Uluslararası Allâme Tabâtabâi Kongresi

Başlangıç Tarihi

Kum: 15 Kasım 2023 Çarşamba (24th of Aban)

İkinci Program

Tebriz: 18 Kasım 2023 Cumartesi (27th of Aban)

Bitiş Tarihi

Tahran: 21 Kasım 2023 Salı (30st Aban)

Kongre Bildiri Başlıkları:

Kur'an ve Hadis

- Tefsir Metodu
- el-Mizân'da Tefsir Yenilikleri
- el-Mizân Tefsiri ile Diğer Tefsirlerin Farklılıkları
- Kur'an İtimleri
- Allâme Açısından Rivayetlerin Tefsirdeki Yeri
- Hadislerin Tefsirde Kullanımı

Nazarî Hikmet

- İslam Felsefesinin Yenilikleri
- İmân-Nefs / Psikoloji
- Modern ve Müasır Felsefeler ile Karşılaştırması
- Felsefe Disiplinleri
- Mantık ve Epistemoloji

Nazarî Hikmet

- İtibâriyât Teorisi
- Toplumsal ve Siyasal Düşünceleri
- Kadın ve Aile

Ahlâk ve İrfân

- İrfânî Düşünceleri
- Ahlâkî Sülûk
- Yaşam Tarzı

Fıkıh ve Usûl

- Fıkıhî Yenilik ve Yöntemler
- Usûlî Yenilik ve Yöntemleri

Kelâm ve Dinler

- Uygulamalı Kelâm
- Kelâmî Mezhep ve Fırkalar
- Din Felsefesi ve Yeni Kelâmî Konular
- Dinler

Duyurular:

**Detaylı bilgi için aşağıdaki telefon
numarasından bize ulaşabilir veya
ilgili siteleri inceleyebilirsiniz:**

www.allameh1400.com

www.hekmateislami.com

Use these numbers to call:

+98 - 25 - 377557610

Dâhili numaralar:

102 - 105 - 125

(Kongre Sekreterliği)